

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Адамова Олена Семенівна

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ АЛЕАТОРНИХ ДОГОВОРІВ

Договірні взаємовідносини в своїй основі мають конкретні потреби, інтереси і цілі, що, в свою чергу, задає тон майбутнім взаєминам в частині характеру, обсягу та співвідношення взаємних зобов'язань учасників. Однак не всяка модель договору дозволяє в момент узгодження наміру чітко визначити динаміку розвитку правовідносин сторін і, в кінцевому підсумку, економічні та правові наслідки правочину. Окремі договірні конструкції змодельовані таким чином, що виконання зобов'язань поставлено в залежність від випадкової події, настання якої покликане внести ясність щодо характеру взаємовідносин сторін і кінцевого результату угоди.

Такі договірні конструкції в науці цивільного права отримали назву алеторних договорів, до числа яких традиційно відносять азартні ігри, договір страхування, договір довічного утримання, термінові біржові угоди. Альтернативність економічної поведінки учасників цивільного обороту сприяє появі нових видів договорів з комбінуванням різних юридичних елементів, і сьогодні характеристиками алеторних договорів мають також внесення майна до статутного капіталу господарського товариства, договір сурогатного материнства, цесія ввіндикаційної вимоги та багато інших договірних конструкцій.

Сучасні реалії показують затребуваність алеторних моделей договорів в цивільному обороті. Однак не можна сказати, що вони знайшли належне врегулювання в чинному законодавстві України. Взяти, приміром, азартні ігри. Сучасний рівень розвитку цивільного обороту вже давно розглядає індустрію азартних ігор частиною економіки і використовує цей цивільно-правовий інститут для економічно значущих цілей. Однак його недостатня врегульованість в законодавстві змушують учасників цивільного обігу покладатися на механізми саморегулю-

вання суспільних відносин, що виникають у сфері організації і проведення азартних ігор.

Що стосується договору страхування, його роль стрімко зростає і охоплює всі великі сфери життєдіяльності суспільства. Ефективне функціонування даного інституту залежить від наявності належної правової регламентації страхових правовідносин, яка в даний час не відповідає повною мірою потребам соціальної держави.

Наявність прогалин правової регламентації окремих видів алеаторних договорів, а іноді й присутність явних протиріч законодавства вимагають адекватного теоретичного осмислення і розробки відповідних пропозицій щодо вдосконалення їх законодавчого закріплення.

Поняття «алеаторний договір» є виключно доктринальної категорією, яка не знайшла хоч якого-небудь законодавчого закріплення. У зв'язку з цим питання про можливість формулювання загальних положень про алеаторні договори законодавчо навіть не ставиться. Однак розвиток і розширення сфер застосування раніше відомих конструкцій алеаторних договорів і поява їх нових модифікацій дозволяє заявити про алеаторні договори як про самостійну класифікаційну групу договорів з притаманними тільки їй правовими ознаками.

Такий стан вимагає глибокого наукового осмислення конструкції алеаторних договорів з метою виявлення їх специфіки як договірної інституту і формування спеціального правового режиму.

Традиційне визнання алеаторних договорів як ризикових договорів зумовило побудову дослідницької думки навколо категорії ризику. Загальновизнано, що основу алеаторних договорів становить ризик, прийнятий на себе кожною зі сторін договору, що виражається в допустимості того, що кожен контрагент може отримати зустрічне задоволення меншого обсягу, ніж ним самим представлене.

На наш погляд, таке розуміння алеаторних договорів не несе належного специфічного правового навантаження, оскільки, по-перше, не дозволяє визначити регулятивні ознаки алеаторних договорів, що забезпечують цілісне, відокремлене регулювання даної ділянки суспільних відносин, по-друге, стирає грань між алеаторними конструкціями та ряду інших договорів, що характеризуються ризиковою природою (наприклад, підприємницькими договорами). Те різноманіття правил розподілу ризику, передбачене цивільним законодавством дозволяє раціонально врегулювати більшість ризикових ситуацій, може бути застосовано до різних видів зобов'язань незалежно від приналежності договірних зобов'язань до алеаторних конструкцій. У зв'язку з цим представляється необхідним побудова цілісної концепції алеаторних договорів, що не зводиться до ототожнення їх з ризиковими договорами.

Незважаючи на значимість випадкової події для юридичного розуміння алеаторних договорів, побудова теоретичних уявлень їх феномена проводилася за рамками дослідження категорії випадку. В якості ж основоположного критерію алеаторних правовідносин випадок зовсім не розглядався. Разом з тим, ключове значення випадку в алеаторних договорах для нас бачиться очевидним, тому, як саме випадкова подія покликана визначити правові наслідки угоди та її економічний результат. Найвність пороку випадку в алеаторному договорі, наприклад, у вигляді впливу на його результат будь-яких сторонніх свідомих сил, призведе до визнання договору недійсним. Зважаючи на це дослідження алеаторних договорів поза категорією випадку робить неповними теоретичні уявлення про їх юридичну природу.

На наш погляд, алеаторні правовідносини слід розглядати не з точки зору їх ризикового характеру, який бачиться другорядним для їх самотності, а через призму їх випадкової природи.

Дослідження інституту алеаторних договорів в такому ракурсі вміщує в собі сильний потенціал пізнання їх феномена.

Актуальність такого дослідницького підходу до проблеми алеаторних договорів визначає той факт, що цивільне право, об'єктивно маючи конструкцію випадку в своєму понятійному обігу, досить вузько визначає його юридичне призначення і місце в системі права. Переважно правове розуміння випадку як цивільно-правового явища зводиться до протиставлення його вини і віднесення до однієї з підстав звільнення від відповідальності.

Однак інститут алеаторних договорів є яскравим підтвердженням того, що категорія випадку відображає різні сторони правової дійсності і має куди більше правове значення і застосування, ніж сфера цивільно-правової відповідальності.

Акіменко Юлія Юріївна

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри права Європейського Союзу
та порівняльного правознавства
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРИВАТНЕ ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИОКРЕМЛЕННЯ

Багато західних правознавців визначають тенденцію «європеїзації права». Процес європеїзації, ще півтора десятиліття тому часто представлявся надуманим, однак привертає все більше уваги науковців та практиків. Спостерігається посилення впливу права ЄС на національне